

MIP-AMSTERDAM

Wijk 8: Amsterdam-Noord. De tuindorpen Oostzaan, Buiksloot, Nieuwendam en de dijkdorpen Buiksloot en Nieuwendam.

Andere MIP-wijken:

Centrum	wijk 1
Zuid en oost voor 1914	wijk 2
Oud zuid	wijk 3
Oud west	wijk 4
Oud noord	wijk 5
20-40 gordel west	wijk 6
Plan Berlage	wijk 7
20-40 gordel noord	wijk 8
Watergraafsmeer	wijk 9
Westelijke tuinsteden	wijk 10
Buitenveldert	wijk 11
Noord na 1914	wijk 12
Bijlmermeer	wijk 13
Landelijk west	wijk 14
Landelijk noord	wijk 15
Havens west	wijk 16

1. Inleiding Amsterdam-Noord, algemeen.

Amsterdam-Noord ligt door het IJ ruimtelijk gescheiden van Amsterdam. Het water is voorwaarde en aanleiding geweest voor de vestiging van industrie en scheepsbouw Het zijn de twee belangrijkste economische activiteiten. Deze economische oriëntatie heeft invloed gehad op de sociaal-economische positie van de beroepsbevolking van Noord. De industriële activiteiten hebben uiteraard ruimtelijke gevolgen gehad voor het gehele gebied. In deze eeuw zijn enkele woonwijken aangelegd, voornamelijk in de vorm van tuindorpen.

Tot het grondgebied van Oud-Noord behoren de terreinen gelegen aan het IJ vóór de voormalige zeedijk, aan de oostzijde begrensd door het zijkanaal naar Nieuwendam en aan de westzijde door zijkanaal I. De terreinen grenzend aan het IJ zijn ingericht voor verschillende industrieën, de tuindorpen zijn meer inlands gelegen. De industriegebieden en de tuindorpen zijn gebouwd op de Volewijkenlanden en twee landaanwinningen ter weerszijden ervan. Ten westen ligt een voormalige baggerbergplaats, de Nieuwendammerham. De oostzijde bestaat uit ingedijkt land, genaamd de Buiksloterham. De Volewijkenlanden, een prestedelijke landtong in het IJ, wordt in de lengte (noord-zuid) doorsneden door het Noordhollands kanaal. Dit kanaal vormt de scheiding tussen de Nieuwendammerham en de Buiksloterham.

In de Buiksloterham liggen de Van der Pekbuurt en aansluitend hierop het noodwoningendorp Disteldorp. Noordelijk van het Johan van Hasseltkanaal liggen de Latherusbuurt en Floradorp. In de Nieuwendammerham wordt het stedelijk bebouwd gebied aangeduid als Vogelbuurt. Geïsoleerd gelegen langs het Johan van Hasseltkanaal ligt een tweede noodwoningendorp genaamd Vogeldorp.

In 1921 zijn door de gemeente Amsterdam de gemeenten Buiksloot, Nieuwendam en Ransdorp geannexeerd. Hier zijn de tuindorpen Nieuwendam (1927) en Buiksloot (1931) gebouwd.

Geheel los van de stedelijke bebouwing is in de jaren '20 het westwaarts gelegen tuindorp Oostzaan geprojecteerd. Het inventarisatiegebied van het MIP loopt tot aan de gemeentegrens van Amsterdam. Het landelijke gebied wordt afzonderlijk geïnventariseerd en beschreven.

2. De ontstaansgeschiedenis van de tuindorpen Oostzaan, Nieuwendam, Buiksloot en de dijkdorpen Nieuwendam en Buiksloot.

2.1 De ontstaansgeschiedenis van het tuindorp Oostzaan.

In 1919 werd door de Woningdienst een plan gepresenteerd voor een tuindorp met een duizendtal semi-permanente woningen bij Oostzaan. Dit plan werd aangeboden door de sociaal-democraat Arie Keppler, tussen 1915 en 1937 directeur van de Woningdienst. Keppler's tuindorpen-ideaal is vormgegeven als een zelfstandige woonkern, gelegen in de nabijheid van Amsterdam. Deze opzet benaderde het dichtst de principes van Ebenezer Howard, die zijn tuinsteden eveneens als losse kernen rond een grotere werkstad projecteerde.

Het tuindorpen-karakter in Oostzaan is in alle opzichten aanwezig. De landelijke sfeer is terug te vinden in de in laagbouw uitgevoerde eengezinswoningen met een tuintje voor en achter. Op enkele plaatsen zijn straten overbrugd door houten poorten. Pleinen zijn als centrale punten in het tuindorp opgenomen.

Door de geïsoleerde ligging ten opzichte van Amsterdam werden de centrale voorzieningen integraal opgenomen. In het concept pasten niet alleen scholen, ook een verenigingsgebouw (het Zonnehuis), enkele dokterswoningen, een gebouw voor de geneeskundige dienst, een badhuis, de brandweerpost, een gebouwtje voor de plantsoendienst, een bibliotheek en enkele andere openbare gebouwen vormden een onderdeel van het strakke stedenbouwkundige plan. Kerken ontbraken in de eerste opzet als gevolg van het socialistische bewind.

De gemeente Amsterdam stelde in 1919 een krediet beschikbaar van vier miljoen gulden. De noodwoningenwet van 1918 garandeerde een financiële steun van het Rijk. In 1920 werd met de bouw begonnen, in twee fasen uitgevoerd. In 1924 was het tuindorp voltooid. Er stonden 1320 woningen, 36 winkel-woningen, 9 winkels en 20 dagverblijven.

De levensduur van de semi-permanente woningen was berekend voor vijftig jaar. De eengezinswoningen kregen een vloeroppervlakte van 70 vierkante meter, verdeeld over de beganegrond en de eerste verdieping. Drie slaapkamers was standaard.

De Rijksvoorwaarden behelsden aanvankelijk een beklemmende regel: als gevolg van de krotopruijing konden alleen bewoners uit de binnenstad in aanmerking komen voor een woning. Al tijdens de tweede bouwfase van het tuindorp werd deze regel opgeheven.

De nabijgelegen industrieterreinen en havens zorgden nu eenmaal voor een grote groep arbeiders in de directe omgeving.

uit

2.2 Ontstaansgeschiedenis van het tuindorp Nieuwendam.

Het gebied wordt omgrensd door water, waarvan de Schellingwouderbreek deel uitmaakt, evenals het zijkanaal naar Nieuwendam. De zuidelijke grens van het woongebied is de voormalige zeedijk, de Nieuwendammerdijk.

In 1924 presenteerde de Woningdienst een plan voor een tuindorp van 1000 woningen ten noorden van het dorp Nieuwendam; de eerste uitbreiding op het in 1921 door de gemeente Amsterdam verworven gebied. In 1925 werden de bouwontwerpen gemaakt, in 1926 startte de bouw en in 1927 was Nieuwendam voltooid. Onderdeel van het plan vormden onder andere de bejaardenwoningen, gelegen aan de Ilpendammerstraat en een concentratie van winkels aan het Purmerplein.

Het tuindorp bestaat uit verschillende complexen woningen, waarvan het architectonisch ontwerp varieert van sobere seriebouw tot hoogtepunten in de architectuurgeschiedenis. (zie architectuur) In dit opzicht verschilt het karakter van dit tuindorp ten opzichte van het nabijgelegen tuindorp Buiksloot, waar het accent ligt op de eenvormigheid.

2.3 Ontstaansgeschiedenis van het tuindorp Buiksloot.

Het gebied van de voormalige gemeente Buiksloot werd in 1921 door de gemeente Amsterdam geannexeerd. Twee dijkdorpen kwamen binnen de gemeentegrenzen te liggen, te weten Buiksloot, gebouwd langs de Buikslooterdijk en Nieuwendam, gebouwd langs de Nieuwendammerdijk. Overigens ligt het tuindorp Buiksloot achter de Nieuwendammerdijk en niet achter de Buikslooterdijk, zoals de naam doet vermoeden.

Het woongebied wordt begrensd door de Waddendijk, Meerpad, de Nieuwendammerdijk en de Leeuwarderweg.

Het tuindorp markeert de periode Keppler, die in Amsterdam-Noord zijn tuindorpen-beleid gestalte heeft gegeven. Ondanks veranderingen in stedenbouwkundige opvattingen en het meer 'versteende' karakter ten opzichte van de vroegere voorbeelden in Noord, past Buiksloot in alle opzichten binnen de definiëring van het begrip tuindorp.

Het dorp werd gebouwd in de periode 1930-32. Dankzij de groei van het woningbestand kon de gemeente in 1926 de onbewoonbaarverklaringen en krotopruimingën weer ter hand nemen. In het kader van vervangende woningbouw werd in samenhang met dit beleid twee woningbouwplannen aangenomen, respectievelijk in 1926 het 1500-woningenplan en in 1929 het 1550-woningenplan. Tuindorp Buiksloot viel in het laatste plan. In hetzelfde plan werden twee voorstellen aanvaard die voorzagen in een afzonderlijke huisvesting van a-sociale gezinnen; in Noord werd Asterdorp gebouwd. (zie wijkbeschrijving 5).

Het woningenbestand in Buiksloot bestaat uit 100 % eengezinshuizen. Alle woningen hebben een achtertuin en ongeveer de helft een eigen voortuin. De winkelvoorzieningen zijn geconcentreerd langs het zuidelijke gedeelte van de Waddenweg.

Politici waren ingenomen met het plan: "We noemen het het mooiste voorbeeld voor een tuindorp, niet alleen omdat het uiterlijk het schoonst is, maar omdat hier in de woningvoorziening van de laagste volksklasse het toppunt van sociale zorg is bereikt". De doelgroep was van meet af aan de kinderrijke gezinnen. In 1932 bedroeg de gemiddelde woningbezetting 5,3 personen.

2.4 Ontstaansgeschiedenis en de stedenbouwkundige ontwikkeling van de dijkdorpen Buiksloot en Nieuwendam.

Beide dijkdorpen liggen langs de voormalige Waterlandse zeedijk: Buiksloot ter hoogte van de Buiksloterham, Nieuwendam ter hoogte van de Nieuwendammerham. De verbinding tussen de Buiksloterdijk en de Nieuwendammerdijk wordt gevormd door de Leeuwarderweg, aangelegd in de dertiger jaren van deze eeuw.

De ontstaansgeschiedenis van de dorpen gaat terug tot in de late Middeleeuwen. Aan de hand van verkavelingsvormen van de bouwpercelen is vast te stellen dat deze tegelijk met de verkaveling van het land aan het einde van de 13de eeuw zijn ontstaan. De eerste berichten van Buiksloot dateren uit de 80-jarige oorlog, wanneer Jan Arendsz een predikatie in de open lucht houdt.

Buiksloot lag in 17e eeuw in de nabijheid van een trekvaart, die de verbinding vormde met Ilpendam, Purmerend, Edam, Monnickendam en Broek. Hierdoor ontwikkelde het dorp zich economisch gezien in snel tempo. In 1825 kwam de verbreding van de trekvaart tot stand, de aanleg van het zogenaamde Groot Noordhollands kanaal. De bebouwing liep aan de westzijde door tot aan de Buiksloterbreek, aan de oostzijde tot aan de braak, ter hoogte waar de oude zeedijk een rechte hoek maakt.

Buiksloot was in de 19de eeuw duidelijk gescheiden van Nieuwendam, hoewel de stedenbouwkundige ontwikkeling tot in de 19de eeuw vrijwel identiek verliep. Houten huizen verrezen aan de landzijde van de dijk en enige bebouwing langs de paden vanuit het binnendijkseland naar de dijk toe. Eind 19de, begin twintigste eeuw 'versteende' de dorpen gedeeltelijk, de invloed van het stadswoonhuis werd duidelijk merkbaar.

Nieuwendam werd gebouwd op de tweede Waterlandse zeedijk, die in 1516 werd aangelegd. Ter zijde van de 'nieuwe dam' ontstond het dijkdorp dat de naam Nieuwendam kreeg. De bebouwing van Nieuwendam strekte zich globaal uit van het Meerpad tot even voorbij de Beemsterstraat. Het dorp lag gunstig voor de scheepswerven, die zich langs de dijk vestigden. Een beroemde scheepswerf was "het Fort" van de firma G. de Vries Lentsch.

In het begin van de 18de eeuw waren de inkomsten echter voornamelijk afkomstig uit de veeteelt. Pas na de aanleg van het Noord-Hollandskanaal in 1824 en het Noordzeekanaal in 1876 kreeg het gebied nieuwe economische impulsen. De Nieuwendammerham bood vestigingsmogelijkheden voor nieuwe industrieën, zoals de Zwavelabriek van Ketjen (1900).

Beide dijkdorpen hebben in 1968 hun 'individualiteit' weer teruggekregen na de aanleg van de belangrijkste noord-zuid-route, de IJ-tunnel.

3. Stedebouwkundige ontwikkelingen van de tuindorpen Oostzaan, Nieuwendam en Buiksloot.

3.1 Stedebouwkundige ontwikkeling van het tuindorp Oostzaan.

Zoals eerder aangegeven zijn de woningen in het tuindorp Oostzaan gebouwd als semi-permanente woningen op betonplaten. Deze woningen zijn zwaarder dan de zogenaamde noodwoningen, waardoor de betonplaten zijn gelegd op de gedempte waterlopen van de Y-polder.

De gemeentelijke Woningdienst ontwierp het plan, terwijl de architectonische uitwerking werd opgedragen aan de architect B. T. Boeyinga.

De plattegrond heeft een uniform en planmatig karakter en is symmetrisch uitgelegd ter weerszijden van de Zonneweg. Centraal element is het Zonneplein, waarvan de centrumfunctie welbewust wordt versterkt door de aanleg van een winkelgalerij en een verenigingsgebouw. Rondom het plein zijn kleinere pleinen gesitueerd, zoals het Kleine Zonneplein in het verlengde en het Castorplein en het Polluxplein ter weerszijden van de Zonneweg.

De Kometensingel omsluit het gebied en loopt aan een zijde parallel aan de Oostzanerdijk, waarna het aan het einde van de dijk een knik maakt in zuidelijke richting.

De plattegrond van dit gebied kenmerkt zich door een kleinschalig opgezette blokstructuur met korte huizenrijtjes, waarvan de rooilijn soms verspringt (ten westen van het Plejadenplein).

Het Plejadenplein en het Orionplantsoen zijn de aaneengesloten open ruimten.

3.2 De stedebouwkundige ontwikkeling van de tuindorpen Nieuwendam en Buiksloot.

Vijf architecten kregen de opdracht een gedeelte van het tuindorp Nieuwendam te ontwerpen, te weten J. Boterenbrood, J. Mulder, J. Roodenburg en J. Zietsma. Kleine afwijkingen in het stratenpatroon waren in enkele gevallen toegestaan.

Het stratenpatroon werd ontworpen door de architect B.T. Boeyinga. Hij was in dienst van de gemeentelijke Woningdienst. De hoofdweg, de Purmerweg, is het centrale element. Het oostelijke gedeelte van de Purmerweg splitst zich in de Monnikendammerweg richting dijk en de Volendammerweg, richting tuinstad Nieuwendam en Ydoornlaan.

Voor de uitleg van de plattegrond is grotendeels uitgegaan van een blokstructuur die haaks op de genoemde wegen staat. Daar waar deze structuur hiervan afwijkt, is de plattegrond gericht op de Nieuwendammerdijk en de Ilpendammerstraat.

Het tuindorp Buiksloot is wat betreft de ruimtelijke ordening en plattegrond wellicht het meest homogene gebied. Het kader wordt gevormd door de prestedelijke landschapselementen, zoals de Ringsloot, de Nieuwendammerdijk en de Leeuwarderweg. De plattegrond heeft een planmatige structuur. Binnen de landschappelijke grenzen is ter weerszijden van de Waddenweg de symmetrie voor zover mogelijk doorgevoerd. De westelijke vleugel is daarbij wat minder ontwikkeld door de inperkende ligging van de Leeuwarderweg.

4. De architectuur en de architectuurhistorische waarden van de tuindorpen Oostzaan, Nieuwendam en Buiksloot en de dijkdorpen Nieuwendam en Buiksloot.

4.1 De architectuur en de architectuurhistorische waarden van het tuindorp Oostzaan.

In de eerste en tweede fase van het tuindorp staan semi-permanente woningen in twee types. In de konstruktie en afwerkingen van de huizen is veel hout gebruikt. De houten poorten zijn hiervan de meest in het oog springende voorbeelden. Het gebruik van hout in de bouw draagt bij aan het landelijke karakter van het tuindorp. In combinatie met laagbouw en de voor- en achtertuintjes wordt dit nog versterkt.

Zo is het blok huizen grenzend aan de Meteorenweg, het Plejadenplein en de Centaurusstraat uitgevoerd met een in hout afgewerkte eerste verdieping. Landelijk geïnspireerd is de openbare bibliotheek aan de Kometensingel 211, voorzien van een rieten dak. De dokterswoningen aan dezelfde Singel hebben daken met een wolfseinde en zijn uitgevoerd in een landelijke variant van de Amsterdamse School-stijl.

In het tuindorp is de verstrakte Amsterdamse school-stijl overvloedig aanwezig in scholen, woonhuizen enz. De belangrijke plaatsen zijn het Zonneplein en omgeving en het Mercuriusplein. Het Zonneplein wordt afgesloten door drie poorten en aan een zijde gedomineerd door het Zonnehuis. Het ontwerp van het plein en de woningen is van de architect B.T. Boeyinga. Hij heeft gekozen voor een architectonisch goed samenhangend plein-ontwerp met architectuur van hoge kwaliteit. Helaas zijn de gietijzeren colonnades aan de winkelpuien verdwenen. Het verenigingsgebouw het 'Zonnehuis' past als belangrijk onderdeel in de filosofie van het tuindorp. Een bloeiend verenigingsleven achtte men van groot belang voor de ontwikkeling en de 'opvoeding' van de arbeidersklasse, overigens als eerste gerealiseerd in dit tuindorp. Café's waren oorspronkelijk niet gepland, n.b. op verzoek van de bewoners! (zie Ingenieur 1925, p. 102) De architect van het Zonnehuis is J.H. Mulder, die de stijl heeft aangepast aan Boeyinga's plein-architectuur.

Het Mercuriusplein is het tweede plein dat opvalt door de zeer gedetailleerde winkel-woonhuizen, met een gevarieerd materiaalgebruik. Het complex is recentelijk gerenoveerd. In de opsomming van de pleinen kan het Castorplein niet ontbreken. Hier heeft namelijk een experiment plaatsgevonden in de betonbouw, als voorloper op de bouw van Betondorp. Het betreft twee series van elk acht woningen en twee dubbelwoningen onder een forse mansardekap bij de doorgang tussen het plein en de Castorstraat. De architectuur en de plattegrond van de woningen zijn door de Woningdienst vastgesteld, waardoor er sprake is van een onopvallende integratie. (voor de architectuur van de dubbelhuizen is dit minder geslaagd).

In het tuindorp staan een groot aantal schoolgebouwen, ontworpen door Publieke Werken, die in de jaren '20. Voorbeelden zijn de 'Orionschool' aan het Aldebaranplein (herbouwd 1989) en de nabijgelegen 'Prinses Julianaschool', naar een ontwerp van Th.J. Lammers. (Meteorensingel 36a) De 'Orionschool' is de landelijke variant van de Amsterdamse school, de Julianaschool de stedelijke.

Enkele opvallende gebouwen, die door dezelfde dienst in eenzelfde stijl zijn uitgevoerd, zijn het gebouwtje van de plantsoenen-dienst aan het Orionplantsoen en het badhuis, Meteorenweg 160. Het gebouwtje van de plantsoenendienst heeft een opmerkelijke detaillering, zoals de open roosters, die de binnenruimte, waar de planten en materieel opgeslagen staan, ventileren. De houten 'opbouw' lijkt op het dekhuis van een schip, omdat deze gedeeltelijk op de onderbouw staat met ramen naar de voorzijde, stuurboord en bakboord.

4.2 De architectuur en de architectuurhistorische waarden van het tuindorp Nieuwendam.

Het tuindorp Nieuwendam kent enkele hoogtepunten in de landelijke architectuur van de Amsterdamse School-stijl, geconcentreerd in het oudste gedeelte van de wijk. Het zijn de complexen ontworpen aan het Purmerplein en de Purmerweg naar het ontwerp van B.T. Boeyinga en de woningen gelegen aan de Zwaagstraat en de Hensbroekerstraat van J. Boterenbrood.

Het Purmerplein is zeer ruim opgezet en de symmetrisch geplaatste gevelwanden zijn als een scherm rond het plein geplaatst. Een zijde van het plein wordt gevormd door drie achter elkaar geplaatste bouwstroken, die recht zijn van vorm. De middelste korte strook (3 winkel-woonhuizen) staat evenwijdig aan de Purmerweg. De beganegrond bestaat uit een aaneengesloten reeks winkels, terwijl op de verdieping en in de kap de woningen zijn gesitueerd. Op de hoeken is een accent aangebracht in de vorm van erkers. De hoogte wordt benadrukt door de steile daken. De horizontale lijnen worden benadrukt door de luifels en de vensters, die in een aaneengesloten houten lijst zijn geplaatst. De kleur benadrukt dit lijnenspel.

Het Purmerplein krijgt een boeiend vervolg aan de Purmerweg. Hier staan de poortwoningen van B.T. Boeyinga, waarachter de lage keukenwoningen van J.H. Mulder zijn gesitueerd. Hier is sprake van een bijzondere synthese van volkshuisvesting en stedenbouwkundige aanleg. De architectuur van de poortwoningen is oorspronkelijk te noemen. De verhoudingen van massa zijn zeer goed, evenals de detaillering. De winkels ter weerszijden van de poort zijn gedeeltelijk bewoond. De poortwoningen staan op de gemeentelijke monumentenlijst en worden thans gerenoveerd (anno 1989) met behoud van de oorspronkelijke details.

De 'keukenwoningen' van J. Mulder vormen een eenheid met de poortwoningen. De keukens bevinden zich aan de straatzijde. Dit heeft gevolgen voor de gevelindeling, waar de vensters als een aaneengesloten strook vlak onder de daklijst zijn geplaatst. Opvallend zijn de steile met pannen bedekte daken. De woningen zijn ingrijpend gerenoveerd.

Het derde bijzondere complex zijn de woningen van J. Boterenbrood. Zijn woningen liggen noord-westelijk van het Purmerplein aan de Ilpendammerstraat, de Zwaagstraat en de Hensbroekerstraat. In 1926 al beoordeeld als 'voortreffelijke architectuur, wat uiterlijk als wat aanleg betreft'. In historisch perspectief geplaatst is dit werk inderdaad oorspronkelijk en 'karaktersterk'. Het is de persoonlijkheid van de architect die hier sterk naar voren komt. Het tuindorpkarakter is overduidelijk aanwezig, zowel in de plaatsing van de stroken op dit onregelmatige terrein, als in de architectuur zelf.

De landelijke invloeden zijn bij de interbellum-architectuur algemeen toegepast, maar krijgen bij de tuindorpen een extra nadruk. De hoge mansardekappen van de lage twee-onder-een-kapwoningen zijn geïnspireerd op de landelijke gebieden, evenals de houten puntgevels, die met verticale stroken zijn bekleed. De uitwerking van de architectuur is een synthese van deze landelijke invloeden, gecombineerd met de stijl-invloeden van de Amsterdamse School.

In het tuindorp staan verder nog enkele bijzondere gebouwen, zoals de bejaardenwoningen aan het Monnikendammerplantsoen, gebouwd als een halve cirkel aaneengesloten woningen, met de hoofdgevels van de weg af.

Hier dichtbij aan het Wognummerplantsoen staat een schoolgebouw, in 1925 ontworpen door Publieke Werken. Van belang vanwege de F.L.Wright-invloeden, gecombineerd met de Amsterdamse-Schoolstijl.

4.3 De architectuur en de architectuurhistorische waarden van het tuindorp Buiksloot.

Zoals reeds aangegeven is de bebouwing van het tuindorp eenvormig en consequent vormgegeven met groen gekleurde houten topgevels. Deze verwijzen naar de traditionele Noordhollandse houtbouw. Eenzelfde vormelement is hier toegepast bij de deuren, die uit verticale houten delen zijn samengesteld. Telkens zijn deze paarsgewijs in een portaal geplaatst, die tegen de gevels is aangebouwd. De vensters bevinden zich direkt onder de puntgevel in een aaneengesloten reeks, hetgeen de vertikaliteit benadrukt. De eenvormigheid van het tuindorp gaat zover dat de grenzen van het tuindorp duidelijk zijn aangegeven en de wijkgedachte is door deze herhaling uitgebeeld.

Bij de renovatiegolf van 1989 sneuvelen helaas belangrijke onderdelen van de gevel. Een incidenteel gebouw in de wijk met een bijzondere detaillering in Amsterdamse School-stijl is de school gelegen aan de Beijerlandstraat 2.

4.4 De architectuur en de architectuurhistorische waarden van de dijkdorpen Buiksloot en Nieuwendam. (Buikslooterdijk en Nieuwendammerdijk).

De huizen op de Waterlandse zeedijk waren oorspronkelijk tegen de binnenzijde van de dijk gebouwd. Uitzondering vormde de kerk achter de dijk op polderhoogte. De bebouwing van het dorp bestond uit een reeks van individuele houten huizen. Rond de eeuwwisseling groeien de dorpen Buiksloot en Nieuwendam aan elkaar vast en het grondgebied van de gemeente Buiksloot wordt oostwaarts langs de dijk geheel volgebouwd. Rond en na de eeuwwisseling doet zich in het architectuurbeeld een belangrijke verandering voor, namelijk het transformatieproces van hout naar steen. Hierdoor is er in beide dorpen een gevarieerder architectuurbeeld ontstaan. De invloed van Amsterdam na 1921 kan niet worden ontkend.

Enkele woningen aan de Buikslooterdijk laten het versteningsproces van het Zaanse type zien: de onderpuien zijn in de vorm van rusticablokken in pleisterlaag aangebracht. (nrs. 176,160)

Een 'verstedelijking' zoals hierboven geschetst geldt in nog sterkere mate voor de bebouwing langs de Nieuwendammerdijk.

In tegenstelling tot Buiksloot werd in de 19de eeuw een gedeelte aan de zuidkant van de zeedijk voor bebouwing uitgegeven. Het dorp verloor hierdoor zijn open karakter naar het water en de dijk krijgt het karakter van een binnenstraat. De uitzichten ter hoogte van de kleine en grote haven en de op de dijk uitkomende paden (Meerpad, Molenpad en Kerkepad) zijn de resterende punten waar het dijkkarakter van Nieuwendam nog duidelijk herkenbaar is. Een opmerkelijk accent is de op Cuypers geïnspireerde kerk, die rechtstreeks lijkt te zijn overgewaaid uit de stad. Haaks op de dijk gesitueerd, blijkt het enorme volume van het schip verborgen. De 20ste eeuwse bakstenen woonhuizen zijn veelal in een traditionele stijl uitgevoerd. Enkele voorbeelden zijn Nieuwendammerdijk 202-204, 218, 300-306 en 327. In de houtbouw zijn de woonhuizen veelal sober uitgevoerd. Een gaaf voorbeeld in houtbouw is het graanpakhuis, gelegen aan de Nieuwendammerdijk 262.

5. Naoorlogse stedenbouwkundige ontwikkelingen.

In WO II werd aanzienlijke schade toegebracht aan het woningenbestand in Amsterdam-Noord. Bombardementen troffen de Van der Pekbuurt, Asterdorp en tuindorp Oostzaan; het waren de gebieden gelegen in de nabijheid van de havens en de industrieën. Grote ingrepen vonden plaats in het westelijk gedeelte van de Van der Pekbuurt dat volgens een ander stratenpatroon werd herbouwd. Asterdorp moest het veld ruimen met uitzondering van het poortgebouw.

Veel Ingrijpender is de huidige renovatiegolf door Noord. Een zeer groot deel van het woningenbestand is reeds gerenoveerd. Hierbij gaan veelal belangrijke details verloren, zoals kozijnen, deuren, gevelbekledingen en de oorspronkelijke kleuren.

Waren de vooroorlogse plannen in het A(lgemeen) U(itbreidings) P(lan) voor Noord niet anders dan het afremmen van de stedelijke ontwikkelingen, aangegeven door het boogkanaal om Noord heen, na de oorlog werden er geheel nieuwe stedenbouwkundige plannen daadwerkelijk uitgevoerd. In het begin van de jaren vijftig onderging het tuindorp Oostzaan aanzienlijke uitbreidingen (Tutti-Frutti-dorp, Dierenriembuurt). In de jaren '60 en '80 kregen de plannen een grootschalig karakter met drie nieuwe tuinsteden: Nieuwendam, Banne Buiksloot I en Buikslotermeer. Vervolgens verrezen in Noord de Oostzanerwerf en Kadoelen, de beruchte Molenwijk en tuinstad Banne Buiksloot II. Belangrijke naoorlogse stedenbouwkundige ingrepen voor het gebied 'Oud-Noord' waren de aanleg van de IJ-tunnel en de Johan van Hasseltweg.

6. Literatuur.

- AMSTERDAM, stadsontwikkeling, volkshuisvesting, Amsterdam 1975.
- DELHEZ, C.F., 'De huisvesting van ontoelaatbare gezinnen', Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw, 2(1928), 25-36.
- BLIJSTRA, R., 'Amsterdam-Noord', Ons Amsterdam (1987), 181-187.
- BLIJSTRA, R., 'Amsterdam-Noord', Ons Amsterdam (1987), 220-224.
- BLIJSTRA, R., 'Noord langs het Noordhollandsch kanaal', Ons Amsterdam, (1980), 90-94.
- DON, P., Kunstreisboek Noord-Holland, 8e druk, 1987.
- GROEN, J.A., 'Nieuwendam', Ons Amsterdam, 13(1961), 60-63.
- JANSEN, L., 'Geschiedenis van Amsterdam-Noord', Ons Amsterdam, 14(1962), 354-359.
- JANSEN, L., 'Geschiedenis van Amsterdam-Noord', Ons Amsterdam, 15(1963), 42-44.
- JANSEN, L., 'De geschiedenis van de Buiksloterham', Ons Amsterdam, 19 (1967), 146-150.
- JANSEN, L., 'De geschiedenis van de Buikslootermeer', Ons Amsterdam, 17(1965), 266-267.
- J.P.M., 'Woningbouw in voormalig Nieuwendam', Bouwkundig Weekblad, (1926), 316-322.
- KEPPLER, A., 'De ervaring met het tuindorp Oostzaan', Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw, 3(1924), 53-59.
- KUIPERS, M.C. 'Voorafgaand betonexperiment in Tuindorp Oostzaan', Bouwen in beton, experimenten in de volkshuisvesting voor 1940, 's-Gravenhage 1987.
- MONUMENTENWERKGROEP Amsterdam-Noord, Verschillende artikels uit het stadsblad Amsterdam-Noord.
- OTTENS, E., Ik moet naar een kleinere woning omzien, Amsterdam 1975.
- POT, W., 'Buiksloot, sinds 1921: Amsterdam', Ons Amsterdam, 3(1900), 244-246.
- RIKKERT, A.J.A., 'Tuindorp "Het blauwe zand"', Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw, (1932), 115-118.
- SPEK, E., De woongebieden van Amsterdam Oud-Noord, Skriptie U.v.A.
- STOKROOS, M., 'NOTA's ten behoeve van de bestemmingsplannen Floraweg en Nieuwendam-Zuid', BMZ-Amsterdam.

7. Kaartmateriaal.

- CONDET, J.C., Particuliere kaart van Amstellandt of het omleggende van Amsteldam, Muyden, Weesp, Naarden &, 1749.
- BERGER, L., en M., Kaart van Waterland, 1760.
- MOL, P., "Nieuwe kaart van de wijdberoemde koopstat Amsteldam met deselfs gebied; beneevens alle de plaisante weegen en paden buiten de stat, als naa Diemen, de geheele Diemer Meer, als meede naa Slooterdijk en den Overtoom", kopergravure 1770.
- Publieke Werken, 'Nieuwendam en Ransdorp', 1900.
- Publieke Werken, 'Buiksloterham, Nieuwendammerham', 1900.
- Topografische kaart van Amsterdam, 1912.
- Publieke Werken, 'Nieuwendam en Buiksloot', 1941.
- Publieke Werken, 'Buiksloot en Nieuwendam', 1974.
- Publieke Werken, 'Oostzaan en Kadoelen', 1974.
- Openbare Werken, 'Oostzaan, Buiksloot en Nieuwendam', 1987.
- Grote provincie-atlas van Noord-Holland, Groningen 1988.